

УДК 001.5:005.336.2]:[378.018.8:378.018.8:33-051]

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Авраменко Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-4859-041X

E-mail: via@ukr.net

Авторкою розкрито особливості формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Для цього проаналізовано низку наукових досліджень із вказаної проблематики та на їхній основі обґрунтовано поняття «термінологічна компетентність майбутніх фахівців економічного профілю». Простежено сучасний стан сформованості досліджуваної компетентності в здобувачів економічної освіти. Подано навчальні вправи, які застосовують здобувачі економічної освіти з метою формування вищевказаної компетентності.

Ключові слова: формування; компетентність; термінологія; термінологіка; термінологічна компетентність; фахівці економічного профілю; професійна підготовка; заклад вищої освіти.

FORMATION OF TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF ECONOMIC PROFILE

Avramenko Valentyna, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Practical Linguistics Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-4859-041X

E-mail: via@ukr.net

The article reveals the essence of the following concepts: “competence”, “professional competence”, “professional terminological competence”, “terminological competence of future economic specialists”. The peculiarities of the formation of terminological competence, as a mandatory component of professional training of students of economic education, are highlighted by the author. In particular, the author considers the system of general and professional knowledge as an important component of a competitive specialist, and the level of his professional speech involves mastery of terminological vocabulary. The problem of the formation of professional terminological competence of future specialists in scientific works of domestic and foreign scientists is analysed. The current state of formation of the studied competence in students of economic specialities in higher education institutions is traced in the article. The results of the theoretical study allowed us to formulate the definition of “terminological competence of future specialists in economics”: the ability to accurately, clearly and appropriately use economic terms in the process of professional activity, clearly operate professional terminology, be able to use business management tools, have professional ways to exchange information, use basic methods of information exchange principles of business communication. The author outlines the peculiarities of forming the foundations of terminological competence of future economic specialists. It is determined that knowledge and mastery of specific terminology will ensure success in situations of professional communication, and a low level of mastery of professional speech makes it impossible to adequately understand, objectively assess and thoroughly master students’ knowledge of professional disciplines. Possible ways of increasing the efficiency of terminological vocabulary formation of future specialists are identified. It is proved that the economic terminology

system, as well as the terminology of another field of knowledge, is structured using a number of paradigms, such as synonymous, antonymous, paronymic, homonymous. It is concluded that the given exceptional role of terminology in professional activities is important in order to find new methods and organizational forms of training for economic education.

Keywords: *formation; competence; terminology; terminological lexis; terminological competence; specialists of economic profile; professional training; institution of higher education.*

Однією з необхідних умов професійної підготовки здобувачів економічної освіти є формування термінологічної компетентності, що виявляється у прагненні до опанування лексичних особливостей сучасної української літературної мови, понятійно-термінологічного апарату предметної галузі знань, до вивчення дисциплін, орієнтованих на їхню майбутню професійну діяльність.

Аналіз наукової літератури в галузі термінознавства уможливило простежити дефініцію поняття «термінологічна компетентність». Так, Е. Огар розглядає це поняття як «комплекс мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок фахівця, за допомогою яких формується фундамент теорії і практики фаху, які необхідні для глибшого осмислення й засвоєння його поняттєвої і категоріальної бази, для реалізації найрізноманітніших актів дослідницького, творчо-аналітичного та практичного характеру, які формують здатність фахівця-мовця до самостійного термінотворення і терміновпорядкування» [5, с. 32].

З позиції дослідниці В. Ісакової у структурі мовленнєвої компетентності молодших спеціалістів економіки виокремлюються такі компоненти: когнітивний, діяльнісний, аксіологічний [3].

Г. Бондаренко трактує термінологічну компетентність як «уміння добирати терміни відповідно до теми висловлювання, урахувати відмінності паронімічних термінів, не допускати заміни однієї термінологічної одиниці іншою, уживати терміни відповідно до їхніх дефініцій, розрізняти терміни та професіоналізми, відрізняти терміни однієї галузі знань від термінів інших галузей, нормативно перекладати [1].

Відома вчена в галузі стилістики української наукової мови Г. Онуфрієнко [6] доводить, що набуття студентами мовленнєвої освіченості пов'язане із формуванням ключової компетентності для фахової діяльності, а саме термінологічної. Суттєво поглиблені загальномовні знання під час опанування дисциплін екстраполюються на мову фаху, передусім на її термінологічну систему. Опанування в закладі вищої освіти мови спеціальності – засвоєння насамперед найхарактерніших мовних та позамовних рис наукового стилю, жанрової реалізації, призначення, мети та сфери його застосування у професійній діяльності майбутніх спеціалістів економічного профілю, зокрема робота з навчальними, науковими текстами, в яких виокремлюють термінологію професійної мови, з'ясовують значення термінолексем, сферу їхнього використання. Таким чином, формуються навички та уміння майбутньої професійної діяльності, реалізацію яких здобувачі економічних спеціальностей виявляють під час написання анотацій праць фахового спрямування, рефератів з термінології різних галузей економічних знань, укладання словничків-мінімумів на практичних та лабораторних заняттях.

Оволодіння термінологією як найінформативнішою частиною фахової мови сприяє підвищенню рівня професійного спілкування, формує мовно-професійну компетентність майбутніх фахівців з економіки.

Вищевказані дефініції словосполучи «термінологічна компетентність» дозволяють

нам сформулювати визначення поняття «термінологічна компетентність майбутніх фахівців економічного профілю»: сформована здатність точно, ясно і доцільно вживати економічні терміни в процесі професійної діяльності, чітко оперувати фаховою термінолексикою, уміти застосовувати засоби ділового менеджменту, володіти професійними способами обміну інформацією, використовувати основні принципи ділового спілкування.

Метою дослідження є розкриття шляхів формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю.

Сучасний стан терміносистем показує, що термінолексеми у процесі функціонування починають розвиватися за динамічними законами мови. Саме ця обставина враховувалася нами під час навчання студентів економічного профілю. Виконуючи вправи, аналізуючи стилістичні ресурси мови, студенти розуміють, що терміни вступають у відносини полісемії, відбувається ретермінологізація термінів у результаті їхнього функціонування у різних галузях наукового знання, терміни потрапляють у синонімічну, омонімічну, паронімічну та інші парадигми. Дуже цікаво спостерігати функціонування термінів у межах антонімічної парадигми, у складі словотвірних гнізд. Це дає можливість розгляду фахової термінології в аспекті формування термінологічної компетентності та професійного розвитку здобувачів економічної освіти.

Для роботи зі студентами ми використовували економічні термінолексеми, зафіксовані у словниках та наукових і навчальних текстах. Відомо, що терміни та наукові поняття поділяються на цілу низку груп: 1) термінолексеми, взяті з базових наук: загального та прикладного мовознавства (система, структура, схема, модель, мова), лінгвофілософії (концепт, мовна картина світу); 2) термінолексеми, що функціонують як основні категорії лінгвостилістики (стиль, функціональний стиль, функція, конотація, стилістичне забарвлення, стилістичний відтінок); 3) назви номенклатурних одиниць, що використовуються в лінгвостилістиці як фахові терміни та поняття (лексика наукового стилю, сукупність номенів, сукупність термінів без дефініцій, ряд греко-латинських назв на позначення видів та елементів у природничій та математичній галузях); 4) найменування функціональних стилів, підстилів, типів, жанрів тексту (науковий стиль, науково-популярний підстиль, навчальний підстиль, публіцистичний стиль, газетно-публіцистичний підстиль та ін.).

Під час вивчення термінолексики на основі наукових, навчальних текстів, текстів ЗМІ студентам було запропоновано виконати низку завдань:

- 1) підібрати терміни, що входять до синонімічних парадигм;
- 2) виділити термінологічні антоніми;
- 3) виявити терміни-пароніми;
- 4) виділити омонімічні парадигми;
- 5) виявити випадки термінологічної полісемії;
- 6) скласти термінологічні словотвірні пари, ланцюжки, гнізда;
- 7) виявити у складі професійних термінів архаїзми, історизми, неологізми;
- 8) відповісти на питання, чому в економічній термінології використовуються переважно складові термінолексеми.

Виконання таких вправ та завдань допомагає студентам зрозуміти, що економічна терміносистема так само, як і термінологія іншої галузі знань,

структурується за допомогою низки парадигм: синонімічних, антонімічних, паронімічних, омонімічних.

У наукових та навчальних текстах фахового спрямування найчастіше представлені синонімічні парадигми, що включають до свого складу два або більше членів такої комплексної одиниці, якою є парадигма. Наприклад: споживчі товари, товари широкого вжитку; дохід, прибуток, дивіденд; гроші, кошти, капітал, квазігроші, валюта; аукціон, торги; монополія, картель, трест, синдикат, консорціум, концерн, конгломерат, холдинг; брокер, дилер, маклер, трейдер, джобер. Частіше лексичними дублетами є запозичене та власне українське слово: аванс – задаток; клієнт – замовник; інвестор – вкладник; контракт – договір; дебітор – боржник; процент – відсоток, дивіденд – прибуток.

Робота з синонімами дала можливість найточніше визначити значення термінів, дослідити закономірності їхнього функціонування. Для цього пропонуємо студентам використовувати термінологічні словники з різних економічних спеціальностей. Терміни розглядалися на матеріалі їхнього функціонування в текстах. Так, незважаючи на явну схожість значень, термінолексеми відрізняються контекстами вживання: «нерухомість» як фізичний стан людини та «нерухомість» як «нерухоме майно»; «ринок» як місце для торгівлі та «ринок праці», «ринок збуту»; «кошик» як суцвіття, «кошик» як предмет побуту та «продуктовий кошик».

Студенти усвідомлюють, що антонімічні парадигми також входять до складу термінологічного поля економічної галузі: абстрактність – конкретність; узагальнення – диференціація; синтез – аналіз. В антонімічні відношення економічні терміни вступають на рівні словотвору, протилежного значення їм надають префікси чи суфікси: ліквіди – неліквіди, ажю – дизажю; приватизація – реприватизація; валютний – без валютний; зовнішньоторговельний – внутрішньоторговельний; макроекономічний – мікроекономічний; рентабельний – нерентабельний; імпорт – експорт; розвиток – застій та інших.

Пароніми також взаємодіють як у текстах, так і у складі парадигм: «ліцензія» – це документ, що демонструє певний дозвіл, та «ліценція» – дозвіл, або знижка з тарифного мита; «статичний» – нерухомий, у якому немає розвитку, дій, знаходиться у стані спокою і рівноваги; «статистичний» – метод досліджень, що вивчає кількісний облік масових явищ; «валюта» – грошова одиниця, покладена в основу грошової системи країни; «волюта» – скульптурна ozdoba у вигляді спірального завитка; «дотувати» – асигнувати з державного бюджету на покриття збитків; «датовати» – строк платежу, за яким встановлюється термін погашення з дня його видачі; «виконавчий» – лист, влада, комітет; «виконавський» – майстерність, стиль, талант; «економний» – який бережливо, ощадливо витрачає що-небудь, який сприяє економії, здійснює її, «економічний» – зв'язаний з вивченням економіки (економічний журнал, економічна географія), який дає можливість зекономити що-небудь, вигідний у господарському значенні; «акціонерний» – товариство, банк, компанія; «акціонерський» – внески; «паливо» – займиста (тверда або рідка) речовина, яка слугує джерелом теплової енергії; «пальне» – вогнебезпечна, палахка рідина призначена для двигунів внутрішнього згорання.

У результаті аналізу термінів студенти дійшли висновку, що омонімічні парадигми у лінгвостилістиці найчастіше включають стилістичні та лексичні омоніми.

Так, «такса» – порода мисливських собак, «такса» – точно встановлена уповноваженими органами розцінка товарів чи розмір оплати праці та послуг; «тендер» – конкурентна форма розміщення замовлення на закупівлю товарів, надання послуг чи виконання робіт відповідно до наперед визначених у документації умов в узгоджені терміни на принципах загальності, справедливості й ефективності, «тендер» – однощоголове судно з косими вітрилами, яке має стаксель і клівер; «гриф» – верхня частина струнних інструментів, «гриф» – рукоятка шаблі чи іншої холодної зброї, «гриф» – печатка, штампель зі зразком підпису чи яким-небудь іншим текстом, «гриф» – напис на документі чи виданні, що визначає особливий порядок користування ним.

Отже, за допомогою навчальних вправ студенти доходять висновку, що явище омонімії в економічній термінології є малопоширеним, у порівнянні з синонімією та паронімією.

Термінологічна компетентність студентів найбільше, на наш погляд, формується під час виявлення випадків термінологічної полісемії. На основі вивчення наукових та навчальних текстів, інформаційних моделей функціональних стилів, словникових статей було виявлено багату полісемію низки термінів, зокрема, термінологічна «ринок» має кілька значень: температура ринку, кон'юнктура ринку, стомленість ринку; термінологічна «банк»: банківська операція, банківська таємниця; термінологічна «ціна»: цінова криза та цінова буря, цінова стежа.

Крім того, у процесі роботи з навчальними текстами ми зосередили увагу студентів і на тому, що поряд із застарілими термінами або їхніми окремими значеннями: «народне господарство», «соціалістичне виробництво», «госпрозрахунок», «п'ятирічка» з'явилися термінологічні неологізми, що використовуються в сучасній економічній термінології. Наприклад: індосамент – дійсний напис імені особи або назви організації на титульній сторінці документа; хеджування – оборудка, яка приводить до протилежного ефекту іншої операції, метою якої було мінімізувати можливі збитки; хеджування зазвичай відбувається в товарних валютних та фінансових операціях; ф'ючерс – засіб для придбання та продажу товарів і фінансових документів в певний у майбутньому. Ф'ючерс буває у формі фіксованого (зобов'язувального) контракту про продаж стандартної кількості чогось за фіксовану суму у визначений термін. Ф'ючерс є договірним засобом.

Великі можливості для формування термінологічної компетентності здобувачів економічної освіти з'являються під час складання економічних термінів у словотвірні пари, ланцюжки, гнізда: аудит – аудитор – аудиторство – аудиторський – аудиторська служба – Аудиторська палата України.

Відповідаючи на питання, чому в економічній термінології використовують переважно складові термінологічні елементи, студенти роблять висновки про те, що економічна терміносистема продовжує розвиватися. Поява нових значень, їхня диференціація приводить до утворення складових найменувань, що дозволяють найточніше відобразити нове поняття: державна інвестиція, обіговий капітал, ринкова інфраструктура, міжнародний поділ праці, валютні фонди підприємств, відтворення грошового капіталу, фонд оплати праці підприємства, повна відновна вартість основних фондів.

Таким чином, шляхи вдосконалення формування термінологічної компетентності студентів економічного профілю на матеріалі роботи з фаховими термінами та поняттями передбачає комплексне використання наукових, навчальних текстів, термінологічних словників з економічних галузей знань, матеріалів ЗМІ. Процес

формування термінологічної компетентності майбутніх економістів відбувається завдяки наявності наступних параметрів економічної термінології, що розвиваються за законами мови:

- 1) полісемія термінів;
- 2) ретермінологізація термінів у результаті їхнього функціонування у різних галузях науки, зокрема й економічної;
- 3) введення термінолексем у синонімічні парадигми;
- 4) функціонування фахових термінів у складі омонімічної парадигми;
- 5) введення професійних термінів до складу паронімічних парадигм;
- 6) функціонування термінолексем у межах антонімічної парадигми;
- 7) входження економічних термінів до складу словотвірних гнізд;
- 8) наявність у термінологічній системі як застарілих термінів, так і неологізмів;
- 9) збільшення у навчальних та наукових текстах складових термінолексем.

Ця тема є досить перспективною, подальших наукових досліджень потребує розв'язання проблеми використання питомо національних економічних термінолексем замість тотального вжитку іншомовних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Г. П. Методика навчання студентів економічних спеціальностей української наукової термінології в умовах східного регіону України: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. 30 с.
2. Власюк І. В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2015. 30 с.
3. Ісакова В. С. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів економіки у процесі вивчення економічних дисциплін: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2017. 34 с.
4. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів філологів у вищих педагогічних навчальних закладах: монографія. Умань: ПП Жовтий О. О., 2013. 455 с.
5. Огар Е. І., Українська видавнича термінологія: нормалізаційні та функціональні аспекти. *Українське журналістикознавство*. 2009. Вип. 10. С. 31–35.
6. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

REFERENCES

1. Bondarenko, H. P. (2008). *Metodyka navchannia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei ukrainiskoi naukovoï terminolohii v umovakh skhidnoho rehionu Ukrainy. Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].
2. Vlasiuk, I. V. (2015). *Formuvannia profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti maibutnykh bakalavriv ekonomiky v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin. Extended abstract of candidate's thesis.* Vinnytsia [in Ukrainian].
3. Isakova, V. S. (2017). *Formuvannia movlennievoï kompetentnosti maibutnykh molodshykh spetsialistiv ekonomiky u protsesi vyvchennia ekonomichnykh dystsyplin. Extended abstract of candidate's thesis.* Poltava [in Ukrainian].
4. Koval, V. O. (2013). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoï kompetentnosti maibutnykh vchyteliv filolohiv u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh.* Uman [in Ukrainian].
5. Ohar, E. I. (2009). *Ukrainska vydavnycha terminolohiia: normalizatsiini ta funktsionalni aspekty. Ukrainiske zhurnalistykoznavstvo – Ukrainian journalism, issue 10, 31–35* [in Ukrainian].
6. Onufriienko, H. S. (2009). *Naukovyi styl ukrainiskoi movy: navchalnyi posibnykiv z alhorytmichnymy prypysamy.* Kyiv [in Ukrainian].